

**ANALISIS SISTEM SAPAAN DALAM  
KAD UNDANGAN PERKAHWINAN MELAYU**  
*Analysis of Address System in Malay Wedding Invitation Cards*

<sup>1</sup>NURUL AIN ALIZUDDIN  
<sup>2</sup>NIK NUR ATHIRAH NIK MOHD ARIF

<sup>1&2</sup>*Pusat Bahasa dan Pengajian Umum,  
Universiti Pendidikan Sultan Idris (UPSI), 35900 Tanjong Malim, Perak.*

<sup>1</sup>*ain.alizuddin@pbmpu.upsi.edu.my* <sup>2</sup>*athirah@pbmpu.upsi.edu.my*  
*Tarikh Dihantar: 4 November 2020 / Tarikh Diterima: 17 Disember 2020*

**Abstrak** Kajian ini meneliti penggunaan sistem sapaan dalam kad undangan perkahwinan masyarakat Melayu. Sistem sapaan dalam masyarakat Melayu amat unik kerana terdapat pelbagai sistem gelaran dan panggilan berdasarkan status sosial seseorang individu tersebut. Oleh itu, kertas kerja ini bertujuan untuk membuktikan bahawa sistem sapaan yang diamalkan merupakan satu bentuk kesantunan berbahasa kerana melambangkan taraf dan status sosial seseorang. Data dianalisis menggunakan Teori Ervin-Tripp (1972). Kaedah yang digunakan dalam kajian ini ialah kaedah kualitatif dengan teknik kajian analisis kata sapaan dalam kad undangan perkahwinan Melayu. Berdasarkan analisis kajian pustaka yang dijalankan, faktor yang mempengaruhi sistem sapaan dan panggilan dalam masyarakat Melayu adalah berdasarkan status sosioekonomi seseorang, iaitu umur, jantina, pangkat dan pendidikan individu. Sistem sapaan dan panggilan dalam masyarakat Melayu mempunyai fungsi yang tersendiri, iaitu untuk menunjukkan rasa hormat dan memuliakan seseorang, mengeratkan hubungan kekeluargaan dan persaudaraan. Selain itu, sistem sapaan bertujuan mendidik generasi muda kini dan generasi akan datang untuk menghormati orang yang lebih tua. Kajian sistem sapaan ini penting dan memberi manfaat kepada masyarakat Melayu kerana dengan menerapkan nilai-nilai kesantunan dalam berkomunikasi, masyarakat Melayu lebih dipandang tinggi dan dihormati.

**Kata kunci:** Sistem sapaan, kesantunan, Teori Ervin-Tripp (1972), status sosial, kad undangan perkahwinan, masyarakat Melayu.

**Abstract** *This study examined the use of the address system in Malay wedding invitation cards. The address system in the Malay community is very unique due to the use of various titles and terms based on the social status of the intended individuals. This paper was therefore aimed at proving that the address system practised in the community was a form of language politeness since it portrayed the rank and social status of a person. Data were analysed with the theory proposed by Ervin-Tripp (1972). This study utilised a qualitative approach using the technique of extracting and analysing address forms used in Malay wedding invitation cards. Based on the analysis, it was found that factors affecting the address system and honorifics in the Malay community depended on a person's socioeconomic status such as age, gender, rank and education of individuals. The address system in the Malay community has specific functions namely to show respect and honour, and to strengthen family and community bonds. In addition, the use of the address system is aimed at educating the young and future generations to respect their elders. This study is critical and beneficial to the Malay community since inculcating politeness values in communication with others would lead to the community being regarded with esteem and respect.*

**Keywords:** *Address system, politeness, Ervin-Tripp model (1972), social status, wedding invitation card, Malay community.*

## PENDAHULUAN

Aspek kesantunan merupakan perkara yang amat dititikberatkan oleh masyarakat Melayu, termasuklah dalam sistem sapaan dalam keluarga. Noriati A. Rashid (2007: 23) mengatakan bahawa “Masyarakat Melayu amat mementingkan nilai-nilai kesantunan yang berkait rapat dengan budi bahasa seseorang.” Kata sapaan dapat digambarkan melalui penggunaan bahasa yang halus dan baik semasa berkomunikasi antara satu pihak dengan pihak yang lain bagi mengekalkan hubungan yang harmoni. Penggunaan kesantunan bahasa amat meluas seperti kesantunan berbahasa dalam majlis perkahwinan, pertunangan, lirik lagu Melayu, kad undangan perkahwinan dan sebagainya.

Kesantunan bahasa juga amat penting sewaktu berada dalam situasi formal untuk mewujudkan persepakatan. Pada masa kini, kad undangan perkahwinan telah digunakan sebagai pengganti diri untuk mengundang tetamu ke majlis perkahwinan. Penggunaan kata sapaan dalam kad undangan perkahwinan masyarakat Melayu menunjukkan penghormatan, pengiktirafan dan penentuan identiti yang dipengaruhi oleh faktor sosial seseorang (Awang Sariyan, 2007). Oleh hal yang demikian, kajian ini bertujuan untuk mengenal pasti penggunaan bentuk sapaan seperti kata ganti nama diri dan sistem sapaan yang terdapat dalam kad undangan perkahwinan.

## METODOLOGI

Kaedah yang digunakan dalam kajian ini melibatkan kaedah kualitatif, iaitu kaedah kepustakaan dan analisis teks. Kaedah kepustakaan melibatkan pembacaan dan pengumpulan bahan-bahan ilmiah sebagai sumber rujukan. Data dan maklumat yang diperolehi akan dianalisis untuk mendapatkan kesimpulan dan penyelesaian masalah terhadap kajian yang dijalankan. Bahan kajian yang digunakan adalah sebanyak sepuluh keping kad undangan perkahwinan bercetak. Kemudian, bahan kajian dianalisis menggunakan teori Ervin-Tripp (1972). Kajian sistem sapaan ini akan diklasifikasikan mengikut tiga kategori, iaitu penggunaan kata ganti nama diri, aspek panggilan hormat dan aspek sistem gelaran.

## TEORI ERVIN-TRIPP (1972)

Mengikut Ervin-Tripp (1972), terdapat tiga peraturan dalam dalam penggunaan kata sapaan, iaitu Peraturan Alternasi (*Alternation Rules*), Peraturan Kejadian Bersama (*Co-Occurrence Rules*) dan Peraturan Perurutan (*Sequencing Rules*). Peraturan Alternasi (*Alternation Rules*) ialah cara menyapa seseorang berdasarkan faktor yang mempengaruhinya. Faktor-faktor yang mempengaruhi penggunaan kata sapaan adalah seperti;

- a) Situasi yang ditandai oleh status merujuk kepada latar tempat perbualan dilakukan. Penggunaan sapaan adalah berdasarkan situasi. Sebagai contoh di dalam Dewan Rakyat seseorang akan menggelarkan *Yang di-Pertua Dewan Rakyat* sebagai *Tuan Yang di-Pertua*.
- b) Pangkat yang merujuk kepada hierarki dalam sesebuah organisasi. Sebagai contoh, dalam organisasi sebuah fakulti terdiri daripada dekan fakulti, ketua jabatan, pensyarah dan pelajar.
- c) Orang bergelar yang merujuk pada gelaran dalam pekerjaan atau gelaran penghormatan. Lazimnya, orang yang memiliki gelaran ini disapa dengan menggunakan gelaran tersebut. Sebagai contoh, gelaran bagi paderi di gereja ialah *paderi*.

Peraturan kedua, Peraturan Kejadian Bersama (*Co-Occurrence Rules*) merupakan peraturan kemunculan secara bersama bentuk sapaan dengan bentuk lain. Dalam peraturan ini, penggunaan dan pemilihan kata ganti nama, kata untuk gelaran, kata untuk rujukan kehormat dan bentuk ayat adalah disesuaikan dengan keadaan, suasana dan peringkat orang yang disapa. Susunan kata sapaan bermula dengan rujukan kehormat, diikuti dengan gelaran yang disandang dan diikuti dengan nama individu tersebut. Sebagai contoh, Profesor Emeritus Dr. Abdullah Hassan.

Peraturan ketiga, Peraturan Perurutan (*Sequencing Rules*) ialah aturan yang menekankan rujukan kehormat yang disesuaikan dengan kedudukan orang yang disapa dan rujukan ini digunakan pada tempat yang telah ditetapkan. Sebagai contoh, *Yang di-pertuan Agong* menggunakan rujukan kehormat *Kebawah Duli Yang Maha Mulia Seri Paduka Baginda dan perdana menteri* menggunakan rujukan kehormat *Yang Amat Berhormat*. Satu lagi aturan sapaan ialah sapaan lebih daripada seorang dalam satu majlis rasmi. Menurut Ervin-Tripp (1972), setiap individu yang disapa hendaklah diatur mengikut kedudukan hierarki. Orang yang paling tinggi kedudukannya dalam susun lapis masyarakat hendaklah disapa terlebih dahulu. Sebagai contoh, *Yang Berhormat* merujuk kepada *menteri pendidikan* disapa terlebih dahulu, kemudian diikuti oleh *Yang Berusaha* merujuk kepada *guru besar*.

## KAJIAN LEPAS

Kajian tentang kata sapaan dan kata panggilan telah banyak dilakukan oleh pengkaji-pengkaji terdahulu. Antaranya ialah Amat Juhari Moain (1989), Sumalee (1994), Salbia Hassan dan Dayang Sariah Abang Suhai (2007), Kalthum Ibrahim dan Sabariah Mohd Ghani (2016), Ab Razak Ab Karim, Abd Ganing Laengkang dan Riduan Makhtar (2018) dan Marlyna Maros, Aslinda John dan Mohd Baharim Mydin (2010).

Dalam bidang sosiolinguistik, penggunaan bahasa perlu mematuhi nilai-nilai sopan yang berkaitan dengan sistem sosial masyarakat. Sebagai contoh, penggunaan kata ganti dan panggilan hormat serta pangkat hendaklah menurut sistem yang telah ditetapkan. Kajian yang dijalankan oleh Amat Juhari Moain (1989) bertujuan untuk melihat peraturan sistem panggilan dan sistem sapaan dalam masyarakat berbahasa Melayu yang beraja, iaitu negeri-negeri di Malaysia dan negara Brunei Darussalam. Beliau membincangkan tentang sistem panggilan yang menjadi unsur penting dalam berkomunikasi masyarakat Melayu. Kajian ini menganalisis pelbagai jenis gelaran yang diperoleh melalui warisan atau kurniaan oleh raja dan pembesar negeri. Selain itu, beliau menganalisis sistem panggilan dan sistem sapaan berdasarkan peraturan sosiolinguistik yang dikemukakan oleh Ervin Tripp. Hasil kajian menunjukkan bahawa sistem panggilan berkait rapat dengan sistem nilai sosiobudaya masyarakat Melayu.

Kajian kesantunan masyarakat Asia terus berkembang dengan penulisan Sumalee (1994) yang menghurai dan membandingkan bentuk panggilan dalam bahasa Melayu dan bahasa Thai dari sudut sosiolinguistik. Kajian ini meliputi analisis linguistik tentang bentuk panggilan, faktor sosial dan kebudayaan yang mempengaruhi bentuk dan penggunaan kata panggilan dalam kedua-dua bahasa tersebut. Analisis yang dijalankan memperlihatkan bahawa sistem panggilan dalam bahasa Melayu dan bahasa Thai mempunyai persamaan dalam bentuk sistem panggilan dan sistem penggunaannya. Sumalee mendapati bahawa persamaan ini wujud disebabkan latar belakang kebudayaan masyarakat Melayu dan Thai yang terus berkembang sejak zaman dahulu lagi. Bentuk panggilan dalam kedua-dua bahasa ini terdiri daripada nama peribadi, kata ganti nama diri kedua, nama panggilan kekeluargaan, bentuk sapaan, rujukan kehormat dan gelaran.

Kajian perbandingan sistem sapaan merupakan satu kajian yang menarik untuk melihat persamaan dan perbezaan bentuk panggilan yang terdapat dalam sesuatu bahasa. Kajian Salbia Hassan dan Dayang Sariah Abang Suhai dalam “Kata Sapaan dan Panggilan dalam Masyarakat Melanau: Satu Kajian Preliminari” (2007) mengenal pasti persamaan dan perbezaan kata panggilan dalam masyarakat Melanau dengan masyarakat Melayu dan pola-pola penggunaan kata ganti nama diri atau sapaan dalam bahasa Melanau. Hasil kajian mendapati wujud persamaan dan perbezaan sistem sapaan dengan masyarakat Melayu. Masyarakat Melanau membezakan gelaran atau nama panggilan kekeluargaan berdasarkan sistem kekeluargaan masyarakat Melayu yang terbentuk melalui hubungan darah dan juga hubungan perkahwinan. Faktor yang mempengaruhi sistem sapaan dan panggilan dalam masyarakat Melanau adalah berdasarkan status sosioekonomi seseorang iaitu umur, jantina, pangkat dan pendidikan individu. Perbezaan yang ketara dapat dilihat melalui sistem sapaan dalam pola bahasa halus kerana penutur tidak boleh menyebut nama orang yang disapa atau meletakkannya di belakang gelaran kerana dianggap biadab atau tidak menghormati individu yang disapa, terutamanya individu yang lebih berusia dan ada pangkat gelaran dalam keluarga berkenaan.

Penggunaan kata gelaran dan kata ganti nama yang tepat amat penting kerana penggunaan sistem sapaan yang tidak tepat boleh menimbulkan salah faham dalam kalangan penutur. Lantaran itu, terdapat juga kajian yang memperlihatkan strategi sapaan dalam kalangan pelajar. Marlyna Maros, Aslinda John dan Mohd Baharim Mydin (2010) meneliti perbezaan strategi sapaan oleh pelajar lelaki dan pelajar perempuan di sebuah institusi pengajian tinggi di Malaysia. Kajian ini melihat pola sapaan berdasarkan konteks, situasi dan hubungan antara pelajar dengan orang yang disapa.

Makalah ini membincangkan hasil dapatan berdasarkan perbezaan jantina. Berdasarkan kajian, responden lelaki lebih dominan menggunakan *hi/hello/salam* ketika menyapa dalam situasi tidak formal, iaitu mencatatkan kekerapan sebanyak 221 (27 peratus). Namun, hal ini berbeza dengan dapatan pelajar perempuan yang lebih cenderung menggunakan sapaan bukan verbal, iaitu senyum. Jenis sapaan ini mencatatkan sebanyak 447 (14 peratus). Hasil kajian memperlihatkan dua faktor utama yang mempengaruhi

lakukan sapaan pelajar lelaki dan perempuan ialah jarak sosial dan status sosial. Pelajar yang mempunyai hubungan akrab, lebih cenderung untuk menggunakan strategi sapaan yang agak kasar seperti *oi, hei, hoi*. Namun, jika jarak sosial tidak akrab, pelajar cenderung menggunakan sapaan yang lebih sopan dan formal seperti *assalamualaikum/hai/selamat petang* atau *selamat pagi*.

Sistem sapaan dan panggilan ditentukan melalui hubungan persaudaraan, usia, kedudukan, pangkat, gelaran dan jawatan yang dipegang oleh seseorang. Penggunaan kata panggilan dalam sistem kekeluargaan ini bertujuan menunjukkan rasa hormat kepada orang yang lebih tua. Kalthum Ibrahim dan Sabariah Mohd Ghani dalam “Kata Panggilan Kekeluargaan oleh Mahasiswa dari pantai timur Universiti Kebangsaan Malaysia: Satu Kajian Sosiolinguistik” (2016) menjalankan kajian terhadap pelajar yang tinggal di negeri pantai timur, iaitu Terengganu, Kelantan dan Pahang. Melalui dapatan kajian, pengkaji mendapati bahawa sistem panggilan yang digunakan untuk menyapa keluarga hampir sama bagi ketiga-tiga buah negeri di pantai timur ini. Dalam kalangan masyarakat Melayu pantai timur, terdapat pelbagai bentuk nama panggilan yang digunakan untuk merujuk ibu, bapa, adik-beradik, datuk, nenek serta ibu dan bapa saudara. Hasil kajian mendapati bahawa masyarakat Melayu pantai timur secara umumnya masih mempraktikkan kata panggilan mengikut urutan tradisi seperti *Abang Long/Kak Long, Abang Ngah/Kak Ngah, Abang De/Kak De* dan sebagainya bagi menggambarkan hubungan adik-beradik dalam institusi kekeluargaan. Berdasarkan kajian, didapati bahawa terdapat empat jenis panggilan yang digunakan untuk merujuk kepada panggilan ibu, iaitu *Mok/Emak, Umi, Ma/Mama* dan *Mek*. Selain itu, terdapat empat jenis panggilan ayah yang digunakan, iaitu *Ayoh/Ayah, Aboh/Abah, Bak* dan *Pok*. Berdasarkan data yang diperolehi, panggilan *Mok/Emak* dan *Ayoh/Abah* merupakan panggilan yang paling dominan digunakan untuk memanggil bapa dan ibu berdasarkan peratusan yang dicatatkan.

Sistem sapaan dalam masyarakat Melayu memperlihatkan hubungan yang erat antara pembicara dengan orang yang disapa dalam berkomunikasi. Hal ini penting bagi mewujudkan komunikasi yang sopan dan berkesan. Ab Razak Ab Karim, Abd Ganing Laengkang dan Riduan Makhtar (2018) dalam

kajiannya, meneliti penggunaan sistem sapaan dalam tiga rakaman Forum Wacana Sinar Harian yang dianjurkan oleh Karangkruf. Kajian ini mendapati bahawa sistem sapaan yang diamalkan oleh ahli forum merupakan satu bentuk kesantunan kerana menghormati gelaran dan kedudukan seseorang, di samping mewujudkan kemesraan dalam kalangan ahli forum. Berdasarkan penelitian yang dilakukan, terdapat lima jenis sapaan, iaitu sapaan gelaran, sapaan umum, sapaan saudara, sapaan sahabat, dan sapaan nama. Hasil kajian memperlihatkan jumlah keseluruhan kekerapan sapaan bagi ketiga-tiga rakaman adalah sebanyak 609 kali dan jumlah kekerapan yang tertinggi ialah sapaan gelaran, iaitu sebanyak 363 kali. Dari aspek rakaman pula, rakaman tiga memperlihatkan jumlah kekerapan yang paling tinggi, iaitu sebanyak 251 kali.

Berdasarkan kajian terhadap sistem sapaan yang telah dijalankan sebelum ini, menunjukkan bahawa kajian terhadap kata sapaan dalam kad undangan perkahwinan Melayu masih belum dikaji. Lantaran itu, penelitian akan dilakukan untuk melihat sejauh mana masyarakat Melayu menerapkan sistem sapaan semasa berkomunikasi. Kajian ini penting bagi melihat pengaruh sosiobudaya orang Melayu dalam kesantunan berbahasa.

## KERANGKA KONSEP

Kesantunan berbahasa ialah penggunaan bahasa yang halus dan sopan dalam berkomunikasi secara lisan atau tulisan (Amat Juhari Moain, 1989). Asmah Hj Omar (2007: 4) mentakrifkan “Kesopanan atau kesantunan sebagai penggunaan bahasa sehari-hari yang tidak menimbulkan kemarahan dan kegusaran atau rasa kecil hati daripada pihak yang lain.” Awang Sariyan (2007: 1) menyatakan bahawa ‘Kesantunan secara umumnya merujuk kepada penggunaan bahasa yang baik, sopan, beradab, memancarkan peribadi mulia dan menunjukkan penghormatan kepada pihak yang menjadi teman berbicara.’”

Menurut Amat Juhari Moain (1989) yang mengkaji sistem panggilan (bahasa sapaan) dalam bahasa Melayu mendapati sistem panggilan bersifat lebih halus dan kompleks. Beliau mendapati sistem panggilan masyarakat



Melayu membezakan golongan, pangkat dan keturunan orang yang disapa. Noriati A. Rashid (2007) mendefinisikan bahawa “Sistem sapaan merupakan satu bentuk sapaan hormat dan melambangkan sikap menghormati dan menghargai status sosial seseorang”. Berdasarkan definisi kata sapaan ini, penulisan ini akan melihat aspek kata sapaan sebagai satu unsur wacana yang penting dalam komunikasi manusia seperti model yang dibangunkan oleh Ervin-Tripp (1974).

## DAPATAN KAJIAN DAN PERBINCANGAN

### **Sistem Sapaan: Penggunaan Kata Ganti Nama Diri**

Asmah Haji Omar (2008: 70) mentakrifkan bahawa “Kata ganti nama diri ialah kata yang dapat menggantikan kata nama manusia dan secara terbatas kata nama yang lain.” Kata ganti nama diri boleh dilihat dari segi penggunaannya dalam konteks sociolinguistik dan konteks nahu. Dalam bahasa Melayu, penggunaan kata ganti nama diri (KGND) adalah berkait rapat dengan bentuk sapaan. Hal ini demikian kerana kata sapaan mengambil alih tugas KGND untuk memberikan penghormatan dan meningkatkan kedudukan seseorang individu. Justeru, penggunaan KGND ditentukan oleh tiga faktor iaitu umur, keakraban dan status. Kata ganti nama diri (KGND) dapat dibahagikan kepada tiga jenis, iaitu:

- KGND 1: *aku, saya, patik, hamba, kami, kita, beta.*
- KGND 2: *anda, engkau, mu, kalian, saudara, saudari, tuan, puan, cik dan encik.*
- KGND 3: *dia, mereka, beliau, baginda, dan -Nya, -Mu.*

#### *Kata Ganti Nama Diri Pertama (KGND 1)*

KGND pertama merujuk kepada diri orang yang bercakap semasa berkomunikasi dengan orang lain. KGND ini terbahagi kepada bentuk tunggal dan bentuk jamak. Menurut Awang Sariyan (2007: 38), “Bentuk tunggal digunakan oleh penutur atau penulis bagi dirinya sendiri, sementara bentuk jamak digunakan oleh penutur atau penulis untuk mewakili dirinya dan pihak lain.” Terdapat satu penggunaan KGND pertama dalam bentuk jamak iaitu ‘*kami*’. Contohnya:

- i. *Semoga dengan kehadiran dan doa restu Tuan/Puan, Insya-Allah akan bertambah berkat majlis kami serta mendapat keredhaan Allah SWT. Wassalam.*
- ii. *Terima kasih kami ucapkan. Semoga majlis ini diberkati Allah SWT. Insya-Allah.*
- iii. *Suatu penghormatan dan kebahagiaan bagi kami, di atas kesudian menghadirkan diri untuk memberkati doa restu kepada mempelai.*

Berdasarkan contoh di atas, kata *kami* digunakan apabila pembicara atau penulis mengujarkan sesuatu untuk mewakili dirinya dan pihak tuan lain (Awang Sariyan, 2007:41). Dalam konteks ini, pihak lain ialah tuan rumah dan pembicara merupakan wakil yang telah dipertanggungjawabkan oleh pihak tuan rumah. Kata *kami* yang digunakan dalam kad undangan ini merujuk kepada situasi rasmi dan penggunaan kata ganti nama ini kerap kali ditemui dalam kad undangan kerana diterima oleh semua golongan.

#### *Kata Ganti Nama Diri Kedua (KGND 2)*

KGND kedua digunakan untuk merujuk kepada orang yang dilawan bercakap. Menurut Awang Sariyan (2007: 42) kata ganti nama ini bertujuan untuk menyapa pihak yang menjadi teman bicara atau sasaran komunikasi. KGND ini terbahagi kepada dua bentuk, iaitu jamak dan tunggal. Contohnya:

- i. *Satukanlah hati kedua mempelai ini seperti **Engkau** satukan hati Adam dan Hawa, Yusof dan Zulaikha serta Nabi Muhammad SAW dan Siti Khadijah.*
- ii. *...berkatilah majlis ini, semoga berjalan dengan sempurna sepertimana **Engkau** kehendaki, limpahkan barakah dan rahmat...*

Kata *engkau* merupakan kata ganti nama diri kedua yang digunakan dalam situasi tidak rasmi. Penggunaan kata ganti nama ini bersifat tidak formal dan digunakan kepada orang yang rapat dan kedudukannya lebih rendah daripada diri sendiri. Menurut Zainal Abidin Ahmad (2010: 120), “Kata *engkau* digunakan untuk diri orang kedua yang rapat hubungannya dengan sendiri dan hubungan sendiri dengan Tuhan.” Kata *engkau* tidak boleh digunakan kepada orang yang dihormati atau orang yang mempunyai

kedudukan tinggi daripada penutur. Menurut Awang Sariyan (2007: 46), “Kata *engkau* tidak pernah digunakan dalam situasi rasmi.” Namun, penggunaan kata *Engkau* dalam petikan doa di atas merujuk kepada kata ganti diri orang kedua yang rapat hubungannya dengan Tuhan. Penggunaan kata *Engkau* dalam petikan doa ini adalah tepat untuk merujuk kepada kesungguhan agar ikatan perkahwinan yang terjalin kekal ke akhir hayat dan majlis yang dijalankan diberkati oleh Allah SWT.

Selain itu, kata ganti nama diri kedua *kalian* turut ditemui dalam kad undangan perkahwinan, contohnya:

- i. *Restu dipohon dari Ilahi, kehadiran **kalian** pastinya menyeri, majlis dirahmati diampuni Robbi, ikatan dua hati akan kekal abadi. Syukran Jazilan. Wassalam.*

Kata *kalian* merujuk kepada KGND kedua jamak yang jumlahnya lebih daripada seorang. Kata ini digunakan dalam situasi tidak formal untuk melambangkan perhubungan tidak rasmi rasmi kepada khalayak dan tidak sesuai digunakan dalam majlis atau urusan rasmi. Awang Sariyan (2007: 47) menyatakan penggunaan kata *kalian* dalam kad undangan perkahwinan yang merujuk kepada situasi rasmi perlu dielakkan kerana kurang tepat.

Seterusnya, kata *hadirin* juga banyak ditemui dalam kad undangan perkahwinan yang merujuk kepada kata ganti nama diri kedua.

- i. *Semoga kehadiran para **hadirin** akan menyerikan lagi majlis dan diberkati Allah SWT. Terima Kasih. Wassalam.*

Kata *hadirin* merujuk kepada KGND kedua jamak yang ditujukan kepada lebih daripada seorang individu atau dalam kelompok masyarakat (Zainal Abidin Ahmad, 2000). Penggunaan kata ini adalah dalam urusan rasmi seperti taklimat, perhimpunan, majlis perasmian, surat dan lain-lain. Kata *hadirin* yang digunakan dalam kad undangan perkahwinan merujuk kepada konteks yang luas, iaitu tetamu yang diundang ke majlis tersebut.

### *Kata Ganti Nama Diri Ketiga (KGND 3)*

KGND ketiga merujuk kepada diri orang yang diperkatakan oleh penutur atau lebih tepat lagi ialah pihak ketiga. Bentuknya juga terbahagi kepada dua, iaitu tunggal dan jamak (Awang Sariyan, 2007: 48).

- i. *Letakkanlah rumah tangga mereka di bawah lindungan-**Mu** ya Allah dari sebarang jenis kemungkaran, kesesatan dan hasad dengki sesama insan. Kami mohon restu-**Mu**, berkatilah majlis ini, semoga berjalan dengan sempurna.*
- ii. *Dan di antara tanda-tanda kebesaran-**Nya**, diciptakan-**Nya** untukmu pasangan hidup dari jenismu sendiri...*

Kata ganti singkat *-Mu*, dan *-Nya* digunakan sebagai kata ganti bagi merujuk kepada Tuhan. Penggunaan kedua-dua kata ini ditulis bersama-sama dengan kata dasar dan tidak boleh dieja secara terpisah. Selain itu, huruf pertama bagi kedua-dua kata ini mesti ditulis dengan huruf besar dan didahului dengan penggunaan tanda sempang (Zainal Abidin Ahmad, 2000). Penggunaan kata-kata ini biasanya ditemui dalam doa sebagaimana yang terdapat pada kad undangan perkahwinan yang dikirim oleh pengirim.

KGND ketiga jamak dalam bahasa Melayu, iaitu *mereka* digunakan untuk merujuk jumlah orang yang melebihi daripada seorang. Kata *mereka* merupakan kata ganti nama diri ketiga yang merujuk kepada diri orang yang diperkatakan oleh pihak lain (Asmah Hj Omar, 2008: 71). Berdasarkan contoh di atas, berikut merupakan petikan doa yang diselitkan dalam sebahagian kad undangan perkahwinan. Dalam kad undangan, penggunaannya merujuk kepada pasangan pengantin agar kedua-dua pasangan ini dikurniakan zuriat, memperoleh kebahagiaan dan kesempurnaan iman.

### **Sistem Sapaan: Aspek Panggilan Hormat**

Masyarakat Melayu mementingkan nilai kesopanan dan kesantunan dalam segala aspek kehidupan mereka. Sehubungan itu, sistem sapaan juga sering dititikberatkan dalam aspek pergaulan masyarakat Melayu bagi mencerminkan kesantunan dalam kehidupan mereka itu. Menurut

Awang Sariyan (2007: 51), “Sistem sapaan dalam kalangan orang Melayu malahan dengan orang bukan Melayu juga turut dijaga bagi mengelakkan pelanggaran etika kesopanan berbahasa.” Hal ini juga dapat dibuktikan dengan penggunaan sistem sapaan yang betul yang terdapat dalam kad jemputan perkahwinan masyarakat Melayu.

Menurut Asmah Haji Omar (2007: 39), rujukan kehormat ialah “Kata-kata rujukan yang digunakan kepada golongan sasaran mengikut taraf sosialnya.” Rujukan kehormat ini diletakkan pada atau sebelum gelaran, jawatan, pangkat atau nama peribadi seseorang. Zainal Abidin Ahmad (2000: 222) mengatakan bahawa “Rujukan kehormat amat dititikberatkan dalam bahasa Melayu kerana seseorang itu dianggap kurang hormat, tidak tertib dan tidak beradab jika menyapa orang lain hanya dengan nama atau gelaran sahaja tanpa didahului dengan kata-kata yang menunjukkan hormat kepada seseorang itu.” Rujukan kehormat digunakan ketika majlis rasmi dan juga tidak rasmi, bahan bertulis seperti buku dan surat, atur cara sesuatu majlis rasmi dan dalam kad undangan perkahwinan.

#### *Penggunaan Gelaran dalam Sistem Kekeluargaan*

Gelaran sistem kekeluargaan terbahagi kepada dua kategori, iaitu *keluarga asas* dan *jenama kekeluargaan*. Namun, kategori jenama kekeluargaan yang merujuk kepada jenama kekeluargaan pertalian darah dan jenama perkahwinan ikatan perkahwinan tidak terdapat dalam kad undangan perkahwinan yang dikaji. Menurut Amat Juhari Moain (1989: 23) dalam sistem keluarga, terdapat sistem hierarkinya sendiri di samping wujud sistem sapaan dan panggilan yang tertentu mengikut kedudukan pangkat seseorang dalam keluarga. Gelaran dalam sistem nama keluarga asas digunakan berdasarkan pemilihan pangkat dan umur. Sebagai contoh, penggunaan gelaran abang adalah merujuk kepada lelaki yang lebih berumur daripada diri sendiri (Asmah Hj Omar, 2008: 64). Dalam sistem kekeluargaan hubungan asas atau besar, penggunaan kata sapaan yang betul penting bagi menunjukkan rasa hormat dan budi bahasa seseorang. Contohnya:

*Pn. Timah @Lijah binti Muhammad  
(Balu Allahyarham Othman bin Ahmad)*

&

*Shukor bin Othman (Anak)*

Dengan penuh kesyukuran kehadiran Ilahi, kami sekeluarga menjemput  
*Tuan/Puan/Encik/Cik/Suami/Isteri/ Sekeluarga*

.....  
'...hadir ke majlis walimatul urus **anakanda/ adinda** kesayangan kami'.

Merujuk kepada contoh di atas, penggunaan gelaran *anakanda/ adinda* yang digunakan oleh tuan rumah adalah melambangkan hubungan di antara tuan rumah dengan pengantin tersebut. Dalam aspek ini, *anakanda* ialah kata yang digunakan oleh ibu pengantin kepada anaknya untuk memperlihatkan hubungan yang wujud, iaitu selaku orang yang melahirkannya. Begitu juga dengan penggunaan *adinda* yang merujuk penggunaan gelaran adik lelaki atau perempuan yang lebih muda daripada diri sendiri (Zainal Abidin Ahmad, 2000: 115). Dalam contoh ini pengantin perempuan merupakan adik kepada tuan rumah, iaitu *Shukor bin Othman*.

#### *Gelaran Pergaulan Formal*

Aspek panggilan hormat ditekankan dalam penggunaan kad jemputan perkahwinan untuk memperlihatkan kesantunan berbahasa. Kad jemputan yang diedarkan kepada tetamu jemputan adalah tidak mengkhusus kepada sesiapa, namun begitu penggunaan gelaran terhormat kepada tetamu digunakan bagi menjaga status sosial masyarakat. Terdapat beberapa rujukan kehormat yang digunakan untuk memperlihatkan kesantunan bahasa dalam bahasa Melayu. Contohnya:

- i. *Semoga dengan kehadiran dan disertai doa restu **Tuan/Puan**, akan menambahkan lagi seri majlis kami ini.*
- ii. *...Tuan/Puan/Encik/Cik*
- iii. *...Dato'/Datin/Tuan/Puan/Encik/Cik*
- iv. *...Y.B. /Dato'/Datin/Tuan/Puan/Encik/Cik*
- v. *...Tan Sri/ Puan Sri/ Dato'/Datin/Tuan/Puan/Encik/Cik/Suami/Isteri*

Secara umumnya, gelaran *Tuan* ialah kata sapaan atau gelaran yang digunakan untuk merujuk kepada lelaki yang lebih tinggi kedudukannya daripada penutur. Menurut Asmah Hj Omar (2008: 65), “Tuan digunakan untuk orang yang lebih berpangkat dalam bidang pentadbiran dan pengurusan.” Penggunaan ini tidak terhad kepada kaum lelaki sahaja kerana jika identiti pemegang jawatan tidak diketahui, maka gelaran tuan digunakan bagi merujuk kepada wanita. Selain itu, gelaran *Puan* digunakan untuk wanita yang telah berkahwin dan mempunyai pangkat yang lebih tinggi daripada sendiri. Kedua-dua gelaran *Tuan* dan *Puan* merupakan gelaran pergaulan formal (Asmah Hj Omar, 2008: 65). Penggunaan kedua-dua gelaran ini adalah sebagai rujukan hormat kepada hadirin dalam majlis rasmi.

Gelaran *Encik* atau *Cik* boleh digunakan untuk lelaki dalam situasi tidak formal atau pergaulan biasa. Kata *encik* merujuk kepada lelaki dan gelaran *cik* pula merujuk kepada perempuan yang belum berkahwin. Kedua-dua gelaran ini boleh digunakan dalam keadaan orang itu sebaya dengan diri sendiri, lebih muda atau lebih tua daripada diri sendiri (Zainal Abidin Ahmad, 2000: 109). Gelaran ini digunakan di hadapan nama dalam kad undangan perkahwinan untuk memperlihatkan situasi formal.

Penggunaan rujukan kehormat *Y.B. /Dato’/Datin Tan Sri/ Puan Sri* dalam kad undangan perkahwinan tersebut merujuk kepada tetamu undangan yang mempunyai pangkat dan status sosial yang tinggi. Penggunaan ini menunjukkan bahawa tuan rumah sangat menyanjung tinggi tetamu undangannya yang terdiri daripada individu yang berpangkat tinggi. Penggunaan rujukan ini adalah secara tidak formal dan tidaklah sepenuhnya tepat kerana hanya merujuk secara umum. Hal ini demikian kerana pengirim tidak mengetahui gelaran dan anugerah yang telah diperoleh oleh tetamu jemputannya. Namun, sekiranya untuk tujuan lain seperti dalam ucapan majlis perkahwinan, gelaran ini perlu dititikberatkan dan digunakan dengan betul agar sesuai dan setaraf dengan kedudukan tarafnya dan tidak melanggar peraturan sapaan dan protokol yang telah ditetapkan (Awang Sariyan, 2007).

## Sistem Sapaan: Aspek Sistem Gelaran

Menurut Awang Sariyan (2007: 52), panggilan hormat ditentukan berdasarkan gelaran dan jawatan. Gelaran yang dimiliki oleh seseorang berdasarkan kepada anugerah kebesaran yang diterima di peringkat persekutuan atau negeri dan jawatan yang disandang oleh seseorang adalah berdasarkan pelantikan kerajaan. Gelaran berkaitan dengan anugerah darjah kebesaran yang dikurniakan oleh ketua negara (Yang di-Pertuan Agong) atau ketua negeri (Sultan, raja, Yang dipertua Negeri). Amat Juhari Moain (1989: 46) menyatakan bahawa “Penggunaan gelaran dalam kalangan orang yang bukan berketurunan raja berbentuk warisan, kurniaan, gelaran jawatan, gelaran keagamaan, dan jawatan timbang-timbangan.”

### *Gelaran Warisan*

Gelaran warisan ialah gelaran yang diperturunkan kepada anak, cucu, cicit dan seterusnya (Amat Juhari Moain, 1989: 47). Terdapat pelbagai jenis warisan yang diwarisi. Jenis gelaran yang pertama ialah gelaran yang diperoleh berdasarkan keturunan raja-raja yang memerintah. Contohnya, gelaran Raja (Perak dan Selangor), Tunku (Negeri Sembilan dan Johor), Tengku (Kelantan), dan Cik Wan (Pahang dan Terengganu). Jenis gelaran yang kedua ialah gelaran keturunan atau warisan orang-orang besar seperti Megat dan Puteri (Perak), Nik dan Wan (Kelantan), Abang (Sarawak), Datu (Sabah). Jenis yang ketiga ialah gelaran yang berasal daripada keturunan Nabi Muhammad SAW seperti *Sayid* dan *Syed* bagi lelaki dan *Sharifah* bagi perempuan Selain itu, gelaran *Syarif*, *Syekh*, dan *Siti* juga tergolong dalam gelaran jenis ini (Amat Juhari Moain, 1989: 47).

Terdapat hanya satu penggunaan gelaran warisan, iaitu gelaran daripada keturunan atau warisan orang-orang besar. Contohnya:

***Ku Fasehah binti Ku Othman***  
*dengan pasangannya*  
***Mohd Sharizan bin Miskun***



Penggunaan gelaran warisan '**Ku**' yang terdapat pada pangkal nama pengantin perempuan pada kad undangan perkahwinan tersebut menunjukkan bahawa beliau berada dalam kelompok sosial yang tinggi. Gelaran ini adalah secara warisan kerana dapat dilihat dengan jelas gelaran '**Ku**' juga terdapat pada nama bapa pengantin perempuan. Gelaran '**Ku**' ini merupakan gelaran keturunan di negeri di utara Malaysia.

### *Gelaran Kurniaan*

Gelaran kurniaan ialah gelaran yang diperolehi secara capaian atau *achievement*. Gelaran kurniaan atau kehormat ini mempunyai pelbagai jenis seperti gelaran yang dianugerahkan oleh raja atau sultan sebagai mengenang jasa-jasa yang dicurahkan, gelaran yang diperolehi oleh pertubuhan atau badan orang ramai kepada seseorang yang sangat berjasa, gelaran daripada jawatan yang disandang, pencapaian dalam bidang ikhtisas, gelaran daripada pencapaian atau usaha yang dilakukan, dan gelaran keagamaan (Amat Juhari Moain, 1989: 49).

### *Gelaran Kurniaan Kerajaan*

Gelaran kerajaan ialah gelaran yang diberikan kepada individu yang dianggap berjasa kepada kerajaan seperti *Tun*, *Tan Sri*, *Datuk* dan *Datuk Seri* (Amat Juhari Moain, 1989). Terdapat satu penggunaan gelaran kurnian kerajaan, iaitu *Datuk*. Contohnya:

***Datuk Azlan Mustaffa bin Azman***  
&  
***Datin Fatahiah binti A. Sani***

Penggunaan gelaran *Datuk* pada nama bapa pengantin dan *Datin* pada nama ibu pengantin membuktikan bahawa keluarga pengantin berada dalam kelompok sosial yang mempunyai kedudukan tinggi. Menurut Amat Juhari Moain (1989: 50), "Gelaran ini diberikan kepada masyarakat umum sebagai mengenangkan jasa-jasa mereka yang besar dan cemerlang kepada masyarakat dan negara."

### *Gelaran Kurniaan Ikhtisas*

Gelaran ikhtisas ialah gelaran kurniaan yang diperoleh melalui pencapaian dan sumbangan dalam bidang akademik yang telah dilakukan oleh individu tersebut (Amat Juhari Moain, 1989:51). Gelaran kurniaan adalah seperti *Profesor Emeritus, Profesor, Profesor Madya* dan *Doktor (Dr.)*. Penggunaan gelaran kurniaan ikhtisas dalam kad undangan perkahwinan adalah untuk melambangkan status sosial serta taraf akademik yang dimiliki.

Berdasarkan contoh, terdapat penggunaan gelaran *Profesor Madya* yang digunakan oleh tuan rumah. Gelaran *Profesor Madya* digunakan untuk lelaki dan perempuan yang sudah mencapai taraf akademik sebelum mendapat gelaran *Profesor*. Dalam contoh yang sama juga terdapat penggunaan gabungan gelaran, iaitu gelaran kurniaan dan gelaran keagamaan yang wujud pada nama ibu pengantin. *Profesor Madya* merupakan gelaran kurniaan ikhtisas, manakala gelaran *Hajah* adalah gelaran keagamaan. Contohnya:

*Haji Abdul Rashid bin Abu Bakar*  
&  
***Profesor Madya Hajah Kartini binti Salam***

### *Gelaran Keagamaan*

Gelaran jenis ini biasanya diberi kepada seseorang yang telah menunaikan kewajipan agama yang dianggap besar seperti menunaikan fardu haji. Gelaran *Haji* diberikan kepada kaum lelaki dan *Hajah* bagi kaum perempuan. Begitu juga gelaran-gelaran keagamaan yang lain seperti *Lebai, Imam, Bilal, Siak, Malim* dan seumpamanya (Amat Juhari Moain, 1989: 52).

Berdasarkan data, dapat dilihat penggunaan gelaran *Haji* dan *Hajah* pada kad undangan perkahwinan tersebut. Gelaran keagamaan diletakkan pada awal pangkal nama individu, contohnya:

- a) ***Haji Badarul Hisam bin Mustafa & Hajah Rohaini binti Tarmidi.***
- b) ***Hajah Mariam binti Kasim.***

## KESIMPULAN

Berdasarkan data yang dikaji, jelas menunjukkan bahawa terdapat ciri-ciri kesantunan yang mencerminkan kesantunan bahasa dalam kad undangan perkahwinan. Kesantunan berbahasa amat penting dan perlu diterapkan dalam kalangan masyarakat apabila mengundang seseorang untuk hadir ke sesebuah majlis seperti majlis perkahwinan, majlis kenduri kesyukuran, majlis sambutan hari lahir dan sebagainya. Sehubungan itu, kad undangan perkahwinan Melayu jelas memperlihatkan ciri-ciri kesantunan seperti penggunaan kata ganti nama diri, aspek panggilan hormat dan aspek sistem gelaran. Ciri-ciri kesantunan ini diterapkan dalam kad undangan tersebut dan dijadikan sebagai alat untuk mewujudkan komunikasi yang baik dan sopan.

Sistem sapaan yang digunakan dalam kad undangan perkahwinan masyarakat Melayu adalah berdasarkan status sosioekonomi seseorang termasuklah umur, jantina, pangkat, pekerjaan dan tahap pendidikan seseorang. Ia dibuktikan melalui kata panggilan hormat dan penggunaan kata ganti nama diri yang memperlihatkan ciri-ciri kesantunan dalam komunikasi yang diterapkan dalam kad undangan perkahwinan. Penulisan ini jelas menggambarkan walaupun pada era globalisasi kini, masyarakat Melayu masih lagi mengekalkan dan berpegang teguh kepada aspek kesantunan berbahasa dalam kad undangan perkahwinan. Aspek kesantunan dalam sistem sapaan ini perlu diterapkan agar generasi akan datang masih mempunyai nilai-nilai kesantunan, kesopanan dan kemelayuan.

## RUJUKAN

- Ab Razak Ab Karim, Abd Ganing LaenKang & Ridhuan Makhtar. (2018). Analisis sistem sapaan dalam Forum Wacana Sinar Harian. *Jurnal Sultan Alauddin Sulaiman Shah*, 5(2), 243–255.
- Amat Juhari Moain. (1985). *Sistem panggilan dalam Bahasa Melayu: Satu analisis sosiolinguistik*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Asmah Haji Omar. (1993). *Nahu Melayu mutakhir*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- \_\_\_\_\_. (2007). *Kesantunan bahasa dalam pengurusan pentadbiran dan media*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- \_\_\_\_\_. (2008). *Nahu kemas kini*. Selangor: PTS Professional Publishing Sdn Bhd.
- Awang Sariyan. (2007). *Santun berbahasa*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ervin-Tripp, Susan. (1972). Sociolinguistic rules of address. Dlm. Pride, J.B. & Janet Holmes (Ed.). *Sociolinguistics: Selected Reading*. Middlesex: Penguin Books Ltd.
- Kalthum Ibrahim & Sabariah Mohd Ghani. (2016). Kata panggilan kekeluargaan oleh mahasiswa dari pantai timur Universiti Kebangsaan Malaysia: Satu kajian sosiolinguistik. *Jurnal Linguistik*, 20(1), 1-9.
- Marlyna Maros, Aslinda John & Mohd Baharim Mydin. (2010). Pola sapaan pelajar lelaki dan perempuan di sebuah institusi pengajian tinggi: Satu kajian sosiopragmatik. *GEMA Online Journal of Language Studies*, 10(2), 77–96.
- Noriati A. Rashid. (2007). *Kesantunan orang Melayu dalam majlis pertunangan*. Tanjung Malim: Penerbit Universiti Pendidikan Sultan Idris.
- Salbia Hassan & Dayang Sariah Abang Suhai. (Jun 2007). Kata sapaan dan panggilan dalam masyarakat Melanau: Satu kajian preliminari. *Prosiding Konferensi Antaruniversiti seBorneo-Kalimantan ke-3*, Kalimantan Selatan.
- Sumalee Nimmanupap. (1994). *Sistem panggilan dalam Bahasa Melayu dan Bahasa Thai: Suatu analisis sosiolinguistik*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Zainal Abidin Ahmad. (2000). *Pelita Bahasa Melayu Penggal I-III*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.